

M ű l t b a n é z ő

Wernher György bemutatja Magyarország csodálatos vizeit

Dr. Dobos Irma

ÖSSZEFOGLALÓ

WERNHER GYÖGY KIS TERJEDELMŰ MŰVÉT A BALNEOLÓGIAI IRODALOMBAN ÚGY TEKINTJÜK, HOGY EZ AZ ELSŐ OLYAN MŰ, AMELY AZ ORSZÁG FORRÁSAIT ÉS FŰRDŐIT ISMERTETI, ILLETVE A BUDAIN KÍVÜL A FELVIDÉKI ELŐFORDULÁSOK EGY RÉSZÉT ÉS ÉRINTŐLEGESEN AZ ERDÉLYIEKET MUTATJA BE HERBERSTEIN BÁRÓ KÉRÉSÉRE. KIEMELTEN KEZELI A FORRÁSOK KÜLÖNLEGES (RÉZKIVÁLASZTÓ, KÓKÉPZŐ, MÉRGEZŐ, SÓS) JELLEGÉT, FOGLALKOZIK A FOLYÓKKAL ÉS A TAVAKKAL. ÉRTÉKESEK A NÉPRAJZI LEÍRÁSAI IS.

INHALT

AUF WUNSCH VON BARON HERBERSTEIN GESCHRIEBENES KLEINES WERK VON GYÖRGY WERNHER IST DIE ERSTE PUBLIKATION IN DER BALNEOLOGISCHEN LITERATUR, DIE ÜBER DER QUELLEN UND BÄDER DES LANDES BERICHTET, AUßER DEN BUDAUER VORKOMMISSE ERWÄHNT EINEN TEIL VON OBERUNGARN UND TAN-

A reneszánsz évszázadainak nagyszerűségei között a Kárpát-medencében is itt-ott felcsilán kiemelkedő alkotás, amely nem csak hazánkban, hanem a művelt nyugaton is elismerést szerzett. Ezek közé tartozik *Wernher György* (latinosan Georgius Wernherus) forrásokkal és fürdőkkel foglalkozó munkája, amely először 460 évvel ezelőtt, 1549-ben Bázelen, majd nemsokkal ezután 1551-ben Bécsben klasszicizáló epistola formában jelent meg. Munkáját *Herberstein Zsigmond* báró (1486–1557) ösztönzésére állította össze, aki *I. Ferdinánd* német-római császár és *I. Miksa* magyar királynak nagy műveltségű tanácsosa és diplomatája (Éelko 1982). Nem csak érdeklődött a földrajz, a néprajz és a természettudományok iránt, hanem értékes munkáit ki is adta. Diplomáciai küldetésben járt Dániában, Svájcban, Hollandiában, Franciaországban, Spanyolországban, Lengyelországban, Oroszországban és Magyarországra kétszer is eljött. Fő műve történeti, geográfiai és néprajzi jellegű adatokat, leírásokat tartalmaz, amely erről az időszakról forrásértékű munka. Az 1577-ben Antwerpenben kiadott műve mellékletét képezte *Wernher* De admirandis Hungariae c. munkája, de ezután még többszöri kiadást is megért. Kölnben 1563-ban, 1591-ben és 1595-ben, Frankfurtban pedig 1600-ban jelent meg.

Wernher műve népszerű volt ebben az időben, mivel jelentős földrajzi és gyógyászati leírást tartalmazott. A 14–16. századi reneszánsz műveltség egyik alapját képezte az ilyen jellegű ismeret, annál is inkább mivel latinul jelent meg, így a nyelvet ismerők részére kítűnő olvasmány volt.

Az életút és a mű dicséréte

Wernher György Paskoviában (Szilézia) született. A krakkói egyetemre Boroszló püspöke, Thurzó János küldte, ahol irodalmat

GENITAL STELLT SIE AUS SIEBENBÜRGEN AUCH VOR. ER BETONT DER BESONDEREN WASSERCHARAKTER DER QUELLEN (WIE: KUPFERAUSSCHEIDENDES, STEINBILDENDES, GIFTIGES, SALZIGES). ER BESCHÄFTIGT SICH AUCH MIT FLÜSSE, UND TEICHE. SEINE VOLKSKUNDLICHEN BESCHREIBUNGEN SIND AUCH WERTVOLL.

SUMMARY

GYÖRGY WERNHER SHORT WORK (COMMISSIONED BY BARON HERBERSTEIN) HAS GOT CREDIT FOR THE FIRST PUBLICATION IN BALNEOLOGICAL LITERATURE, WHICH REVIEWS HUNGARIAN SPRINGS AND BATHS, BESIDE ONES BELONGING TO BUDA INTRODUCES COUPLE OF THE HISTORIAN HUNGARIAN HIGHLAND, AND ALSO TRANSYLVANIAN OCCURRENCES IN CERTAIN EXTENT. HE HAS EMPHASIZED SPECIAL (COPPER SECRETING, STONE DEPOSIT BUILDING, POISONING, SALTY) CHARACTERS OF THE SPRINGS. ATTENTION HAD BEEN GIVEN TO RIVERS AND LAKES AS WELL. HIS ETHNOGRAPHICAL DESCRIPTIONS ARE ESTIMABLE TOO.

Eck Bálinttól tanult, s 1519-ben az Artes Liberales babérkoszorúsa lett, majd *Herberstein* vette pártfogásba és barátságával tüntette ki. Tanítóként működött Kassán és Eperjesen, ezután az ország főtanácsosa, majd Sóvár és később Szepes várának kapitánya, a vidék főispánja lett. Amikor a sárosi vár kapitánya, akkor a szepesi kamarának igazgatója is volt, ahol később 1686 után itt intézték a Felvidék pénz- és bányaugeit.

A Felvidék forrásairól *Wernher* tájékoztatta *Herbersteint*, aki viszont a budai meleg forrásokat ismerte meg akkor, amikor II. Lajos királynál járt Budán és hallott a galgóci hévforrásokról is. Kérte *Wernher*t, hogy írja le ezeket a forrásokat, hogy meg lehessen őket ismerni. Ezek után állította össze „De admirandis Hungariae aquis” című munkáját, amely természetesen csak részben foglalta magában az ország ásvány- és gyógyvizeit. Elsősorban a felvidéki előfordulásokat tárgyalja, s az akkor már régen ismert dunántúli, dél-magyarországi és erdélyi források jóformán teljesen kimaradtak az ismertetésből.

A kor szokásai szerint a mű elejére üdvözlő, ajánló verssorokat írt *Joannes Ludovicus Brassicanus* bécsi egyetemi tanár és *Sigismundus Torda Gellous* (*Gyalui Torda Zsigmond*) eperjesi rektor Egyébként *Wernher* is verselt és igen sok költeménye és epigrammája jelent meg Krakkóban 1544-ben „A Magyarország gyásza” című kiadványban. Összegyűjtött versei és iratai a wittenbergi könyvtárból lassan eltűntek. Leányát, *Sabínát* (+1543) *Tectander* (*Zimmermann József*) krakkói orvos jegyezte el, aki *Izabella* királyné orvosaként jött Magyarországra. *Wernher* 1567-ben halt meg és Eperjesen temették el leánya és felesége, *Zsófia* mellé.

Tordai Gelous Zsigmond levele jól jellemezte *Herberstein Zsigmondot*. A sok elismerő mondat után talán a legjobban a következőben fogalmazta meg: „*Tanítsa ér-*

nyeidet komoly életmódot, ritka állhatatosságod, feddhetetlenség, csendes békesség, mértéktartásod, őszinteséged és szelidséged, valamint józanságod.” Vázolta az igazságosságát, magas szintű tudását, és a durva emberek megszelídítését, amiért a király maga mellé rendelte. Mindemellett részletezte az orosz földről írott munkájának nagyszerűségét. Nem felejtkezett el *Wernherről* sem, aki hozzá hasonlóan tiszteli, nagyra becsüli és barátjának tekinti e levél címzettjét.

Brassicanus János Lajos bécsi egyetemi tanár *Wernher Gyögynek* küldött levelet. Nagy elismeréssel nyilatkozik a megjelent forrásokról írott munkáról Részletezi az egyes forrásoknál tapasztaltakat, amelyek mind alátámasztják a szerző nagyszerű megfigyeléseit és leírásait. Kifejezte óhaját, hogy mivel az ország más részein is lehet nagyon kiváló forrásokat találni, jó lenne, ha azokat is leírná *Wernher*. Említi Budát, Galgócot és még egyéb már leírt külföldi forrást is, így azokat már meg lehet ismerni. Befejezésül közli, hogy minden erejével azon lesz, hogy tovább folytassa *Wernher* ezt a munkát.

A budai források és a török szokások

Könyvét *Wernher Herberstein Zsigmondnak* ajánlja, és az ő parancsára leírja a szepességi forrásokat. Megmagyarázza, hogy Pannónia alatt mindazt a területet érti, amelyet magyarok laknak és a Szarmát hegység – újabban Kárpátoknak neveznek – határolja. Említi a jászokat, Erdélyben a székelyeket, de ezen a művelt területen németek is vannak ugyan, de a magyarok uralják. Sok a bányaváros Szepes megyében és még sok más vármegyében.

A forrásokról azt írja, hogy ilyenek, mint Magyarországon alig fordul elő más ország-

ban. Beszámolóját először a hévizekkel kezdi, és pedig Budával, amelyet joggal tettek meg királyi székhelyül. Némelyik forrás olyan kellemes hőmérsékletű, hogy alkalmasak fürdésre, ilyenek a királyiak, a palota szomszédságában, mások viszont olyan forró vizet ontanak, hogy azokat pedig kórháziaknak nevezik, mivel hűtés nélkül alkalmazhatatlanok a fürdésre. Némelyik olyan forró, hogy a beledobott tojás megfő. A fürdőben a meleg forrás mellett hideg vizűt is találni, s rögtön lehet hűteni a meleget. Ha a Dunától indulunk el, akkor előbb csaknem hűvös, majd langyos és minél beljebb haladunk, annál inkább melegebb, jóformán kibírhatatlan lesz. Szerinte a források hőmérsékletét csökkentő víz valószínűleg a Dunából ömlik bele a forrásba. Nem kerülte el figyelmet a Duna medrében „felbugyogó” hévizek, a szökevényforrások sem.

Ezeket a meleg forrásokat „thermáknak” nevezi, amelyek részben a város felett, részben a város alatt található (Felhévíz, Alhévíz). Leírásából megtudjuk, hogy a törökök nagyon kedvelték a fürdést és tovább fejlesztették a fürdőket és mindkettő mellé *Mahometh (Mohamed) basa*, akit a vezér az elfoglalt ország kormányzójának nevezett ki, otthonokat, rendházakat építtetett a dervisek számára. Felhévízen a dombon még szenthelyet jelölt ki a rend egyik tagjának emlékére még életében, akit mint valami „istenséget” tiszteltek a törökök, halála után ott temették el. Ez minden bizonnyal *Gül Baba* türbéje, mert csak ezzel lehet azonosítani a leírást.

A dervisek olyanok mint a mi szerzeteseink, akik koldulásból élnek, és a vallásuk tanítása szerint sanyargatják testüket tüzes vassal sebhelyeket égetnek belé, mások éles ollóval belevágnak, ismét mások mindkét módszert alkalmazzák. Mindezt azért teszik, hogy szentebbeknek látsszanak. A ruházatban is megmutatkozik a vallásosságra való törekvés és vannak akik fehér bokáig érő vászonruhát viselnek, lábbelit hordanak és fedett fövel járnak, mások viszont mezítláb és fedetlen fövel, testüket két bárány vagy kecskebőr fedi, előlről és hátulról lóg le vállukról. Olyanok is vannak, akik csak testük szeméremrészeit takarják be. Őket az indiai jogikhoz hasonlítják.

A törökök azért is nagyon kedvelték különösen a folyóvizet, mert nem csak a szennyöződést mosták le magukról, hanem naponta többször is mosdottak, hogy bűneiktől megszabaduljanak. Ezt a szokást minden bizonnyal más nemzetől vették át, mert például a rómaiaknál is szokás volt, amit *Aeneas* is megénekelt művében. A törökök a templom bejáratánál vizet is tartanak azért, mert senki nem léphet be oda mosdatlanul. A nyilvános fürdőket sem vetették meg a törökök és Szulejmán is építtetett, főként Budán több fürdőházat, és a kalocsai érsek hajdani palotájában pedig gondoskodott saját fürdőjéről. A templomi márványlapokat is beépítették, megtisztítva az esetleges képektől. Ide a vizet föld alatti csatornán a Dunából nyomták fel arra a szintre, ahol fel akarták használni.

Mahometh basa a hőforrások mellé dervis

kolostorokat építtetett, hogy így vonzóbbá tegye a forrásokat és a fürdőket. A hőforrásaikról híres helyek között főleg az olasz, a német, a görög forrásokat és helységeket sorolja fel. Szerinte a budaiak valahogy nem szereztek hírnevet, pedig egészen különleges helye ez Európának a fekvését, éghajlatát, talaját tekintve, nem beszélve arról, hogy milyen védelmet biztosított más népek részére. A pesti oldalon is említ forrásokat *Wernher*, s ezek valószínűleg a margitszigetiek és a fürdőszigetiek voltak.

A felvidéki „thermák”

Buda után valóban *Esztergom* volt a legjelentősebb helység az országban annál is inkább, mivel ez az érsek székhelye volt. Egy toronyba zárt meleg forrást említ *Wernher*, ahová a várból egy meredek lépcsőn lehet lejutni, s ez olyan bővizű, hogy régen malomkővet haj-

Herberstein Zsigmond (1486–1557)
1526-ban

tott, most pedig dobhoz hasonló szivattyúgép hajt, amellyel a Duna vizét föld alatti csatornán keresztül a toronyba szivattyúzzák és a várba vezetik. A másik forrás még bővebb vizű és egy halastavat táplál, s vize elegendő 3–4 malomkő hajtására.

A Vág mellett a Thurzó család birtokán *Pöstyén* hévizeiről nagyon híres lett. Azért is különlegesek ezek a források, mert nem csak gyógyhatásuk van, hanem érdekes módon jelentkeznek. Ez annak a következménye, hogy a forrásokat ekkor még nem foglalták, s a Vág áradásakor a források is a parttól távolabb léptek ki a felszínre, ellenkező esetben pedig jóval közelebb kerültek a parthoz. Emiatt azután a fürdőzők állandóan vándoroltak és újabb és újabb gödröket ástak a forrás körül. A nagy hőmérsékletű forrásvizet a folyó vizéből hűtötték.

Trencsénteplicet csak *Trencsén* néven említi a kiadvány, s igen röviden csak annyit említ, hogy igen keresett az üdülőhely a kellemes meleg, tiszta forrásvíze miatt. Ez

érthető is, hiszen az *Illésháznyak* csak jóval később 1594-ben építettek itt fürdőt. A Thurzók közül *Elek a bajmóci* forrásokat már négyzetes kövekből gyűjtőmedencébe vezette, és a kövek részben lépcsőként, részben ülőhelyként szolgáltak. A mérsékelt és melegebb vizet pedig ketté osztja a kőből készült válaszfal. Az előbit az előkelőség részére, az utóbbit a nép részére tartották fenn.

A körmöcbányai polgárok nem túl meleg *stubnyai* forrásai egy szigeten fakadnak, s azokat a hegyről lefutó patak veszi körbe. *Selmec- és Körmöcbánya* között ugyancsak a több meleg forrás olyan kőzetből lép a felszínre, hogy az a fürdőzők feje felett árnyékot és tetőt képez. A *Plinius* által említett gyógyvizapot itt a források eredeténél, különösen a „fekélyesek használják”. A *selméc-bányai Rózsika-forrás* meleg vize a csatornákat és az ülőhelyeket vastag kéreggel vonja be. Ez a jelenkori kőzetképződés (travertinó) első megfigyelése és leírása.

Liptó megyében a Vág eredete közelében, a *Keresztelő szent János* falu melletti langyos forrást főleg a bőrbetegségben szenvedők keresik fel. Ez a terület a Kárpátok legmagasabb részét képezi, ahol örök hó borítja a csúcokat. Itt a hegység elnevezésére több változatot találunk. A szlovákok *Tatri-nak*, a magyarok *Tarczának* nevezik, *Wernher* pedig *Szarmatnak* nevezné legszívesebben. Ehhez kapcsolódik a *Szepesség*, ahol azután olyan források vannak, amelyek megmarják a vasat, kövesednek és ha isszák, akkor halálosak. Erről a területről 1551-ben, amelyet talán a legjobban ismert és kedvelt, valamivel részletesebben egy külön munkájában is beszámol.

Erdélyből csak a kevésbé forró *Várad (Nagy-)* melletti *Szent László-forrást* említi *Wernher*, amelynek igen kellemes és mérsékelt hőmérsékletű, tiszta és átlátszó vize van. Úgy gondolja, hogy talán azért nevezik a forrást *Szent Lászlónak*, mert itt fürdött, vagy azért mert róla nevezték el az egyházat, amelyet mind ő, mind *Zsigmond* király bőkezűen megajándékozott.

Rézkiválasztó, kőképző és mérgező források

A *Szepesség* ismertetése *Szomolnokkal* kezdődik, ahol egykor ércet bányásztak és olyan módon termelik a vizet, mint *Esztergomban*. A szivattyút a felülről ráömlő víz forgatja. A kiömlő vizet csatornák fogják fel és földbe ásott medencékbe vasat, vastárgyakat tesznek, s ezek rövid időn belül megsemmisülnek, s ami visszamarad, az a *réz*. Ezt azután kemencében összeolvasztják, s ugyanúgy felhasználható, mint az ércből előállított réz. Ezt a folyamatot a pirítnek tulajdonítják, mert abból esővíz hatására vitriol (kénsav) képződik. A felaprózott pirítet a bányákban is hasznosítják úgy, hogy ezzel behintik a talpfákat, s ezek a víz hatására szétesnek, vitriol keletkezik belőlük, s megkeményedés után lefejtik, összegyűjtik és forró vizet engednek rájuk és forrás után besűrűsödik, s végül faladákba vezetik, ahol a bedugott vesszőkön kiválik a réz.

A *részválasztásnak* ezt a módját a spa-nyolországi Rio Tintóban csak az 1670 óta művelt bányában alkalmazták, így nálunk jóval korábban végezték ezzel a módszerrel a résznyerést. A kémiai folyamatban nem a víznek, hanem a Thiobacillus ferrooxidansnak van meghatározó szerepe, de ezt csak 1947-ben fedezték fel.

A *kőképző* forrásokat ugyanolyan gyakran látogatják az emberek, mint a hévforrásokat. Van olyan is, ahol a németek a patak csobogásáról nevezték el a falut (Rauschenpach) és valóságos halastavat alkot. Igen nagy hozamú a forrás és a belédobott fát úgy bevonja „kőzettel”, mintha kérge lenne. Hasonló nagyon forró vízi forrás fakad *Szt. Andrásfalván.*, Szepes vár közelében, a Szt Márton templom mellett, s a föld alatt és felett is ilyen fajta kőzet képződik. A lakosság a kibányászott anyagot mészhelyett, míg a felszíni kőzetet építkezésre használja, s ez utóbbiról úgy mondják, hogy vízből épült házban laknak. A várhoz közeli barlangban nyáron a forrásvíz befagy, s ezért innen visznek jeget italok hűtéséhez. Nógrád megyében a *füleki* vár melletti barlangban a lecsapogó víz mindjárt megkövesedik. A színük fehér, így fehér festéket adnak a festőknek.

A Szepes földe emelkedő Szarmát-hegy lábánál és a sárosi várral szemben két forrás fakad, ahol *Wernher* a vár kapitánya. A szóbeszéd szerint az egyik forrás csak a madarakat öli meg, míg a másik kettő egyéb élőlényre is ártalmas. Ezért is nagyon erősen őrzik, nehogy bárki is hozzáférjen. Van olyan is majdnem Eperjes határában, ahol sisakvirág nő, amelynek a nedve ugyancsak mérgező. Ennek a forrásnak az itteniek szerint olyan tulajdonsága is van, hogy a növekvő Holddal gyarapszik, a fogyó Holddal csökken a vízhozama, úgyhogy újholdkor teljesen elapad. *Plinius szerint ugyanis olyanok a források, amelyen a föld, amelyen keresztül folynak a vizek és a növények nedvei, amelyeket áztatnak* (Minden bizonnyal ez az első megállapítás a kőzet és a víz kölcsönhatásának).

A savanyú vízi forrásokról az a véleménye *Wernhernek*, hogy ebből keveset ismer Magyarországon, pedig ha megismerte volna a Székelyföld forrásait egészen más lett volna a véleménye. Egy keveset azért bemutatott, így Zólyom megyében az ugyanilyen nevű vár mellett az egyik, a másik pedig a Királyi-hegynél található, s mindkettő a lépbajosok gyógyítására kiváló hatású. Halálos gőzi barlangról is van tudomása, amely minden élőlényre mérgező. A Szarmát források alatti savanyúvizűt még az egészségesek is nagyon kedvelik. A *Beszterce* (németül Neusol) melletti jelentős bányákat királyiaknak hívják, mivel bennük a király költségén folyik a munka és a kis csatorna zöld vizet ad, majd leülepedés után aranytartalmú iszapot nyernek belőle.

Az ízét változtató források közül Bars megyében, nem messze *Léva* várától lehet ilyet találni. Abban az esetben, ha nyitott edényben viszik el a forrástól a vizet és közben elveszíti ízét, az egyértelműen annak a következménye, hogy szénsavmentes lesz, de ezt meg akkor nem igen tudták az emberek. Olyan savanyúvízi forrás is van a közelében, amely a kiömlés helyén kőzetet rak le és ha

ez már olyan magas, hogy tovább nem tud folyni, akkor megváltoztatja folyásirányát, így egy körforgást végez a forrás.

Sósforrások Eperjestől Erdélyig

A sósforrásoknak *Eperjes* határában, olyan nagy a sótartalmuk és csípősségük (szénsavtartalmuk), hogy sót is főznek belőlük és étel készítéséhez kiválóan alkalmas. Innen kapta *Sóvár* a nevét, amit Salizburgnak is neveznek. Az itt állott vár ugyancsak *Wernher* kapitánysága alá tartozott, de rombadőlt. A só kiaknázását, kutatását a királyi intézkedések gátolták, nehogy a nagyobb termelés következtében a só ára csökkenjen.

Természetes sóelőfordulásokat lehet találni *Máramarosban, Erdélyben* sóstavakat, s némelyikben még halak is élnek. Az átlátzó sókristályokat itt drágakőnek hívják. A só keletkezéséről tudományos magyarázatot nem tud adni, inkább a népi megnyilat-

Wernher Gy.: De Admirandis Hungariae Aquis Hypomnemation címlapja 1595

kozásokra hagyatkozik, bár azokat nem igen fogadja el. Ilyen formában tulajdonképpen bizonyos tekintetben néprajzi kutatást is végzett *Wernher*. Sokszor a székelek szántás-vetés közben sóra bukkannak, s ilyenkor csak annyit vehetnek el belőle, amennyi saját szükségletükhöz elegendő.

A lengyel só is hasonló mint a magyar, de nem olyan tiszta és sokkal mélyebben található, sokszor hatalmas földtömegek szakítják meg a folytonosságát. Néhol Erdélyben a felszínen is előfordul, mint a Maros folyó partján, nem messze *Tordától*.

A források táplálta folyók és tavak

A meleg gyógyforráson kívül igen sok hideg vízi is van az országban, ilyen a két szepesi kőképző forrás. Akkor Kassa közelében a *Miszlóka* melletti forrást dicsérték és látogat-

ták. A közelében található kőzetet felmelegítik és beletéve a forrásvízbe, így azt alkalmazták a fürdésre. *Wernher* úgy gondolja, hogy inkább a kőzetnek lehet tulajdonítani a víz gyógyerejét, nem a forrásnak. Felmerül az a kérdés, hogy honnan van a források gyógyereje, miért gyógyít az egyik ilyen, a másik amolyan betegséget, és honnan van közöttük annyi és sokféle eltérés, hőfok, íz, illat tekintetében, és miért marja meg a vasat az egyik és miért képez követ a másik. *Agricola György* „A földből kifolyó dolgok természete” című munkájában ígéri, hogy nyilvánosságra hozza a gyógyforrásokról ismereteit, így előfordulhat, hogy a feltett kérdésre választ is lehet kapni. *Wernher* ezekkel a kérdésekkel nem kívánt foglalkozni, ő csak eleget akart tenni jószágos *Zsigmond* báró kívánságának, amelyet ő mindig parancsnak tekintett. Ezzel az utolsó fejezettel tulajdonképpen befejezte a forrásokról ismertetését, és néhány mondatban méltatta *Herberstein* oroszországi munkáját, amelyet olyan értékesnek tekintett, hogy abból mindenki a nép szokásait, vallását teljesen megismerheti. Találunk utalást a magyarok eredetére is, bár ebben sok eltérés van, különösen a név eredetét illetően.

Az ország folyóinak vizsgálatakor leginkább az erdélyi aranytartalmúakat emeli ki. Beszél a folyók hajózhatóságáról, halakban való gazdagságáról. E részt követően a rómaikat és a görögöket felsorakoztatja (*Plinius, Homerosz, Vitruvius*) akik sokat foglalkoztak a forrásokkal, de ismételt *Agricolára* hivatkozik, aki minden latin és görög művet ismer és eddigi művében tőle mindent meg lehet tudni.

Jóformán befejezésül a krajnai *zirknitzi* tóról ír, amit tulajdonképpen a bárótól hallott, és ő is csak másoktól hallott. Olyan tó ez, amely ősztől kezdve feltöltődik, de a nyár közeledtével kiszárad. Ez annak a következménye, hogy a patakok vize csökken, sőt teljesen megszűnik. Másutt pedig a föld alatti járatokban tűnnek el. Hasonló jellegű a tiroli Alpok között *Favarias* mellett a *Pseveti* hévíz, amely októberben majdnem kiszárad, májusban visszatér a vize. Ennél is híresebb a svájci forrás, amely augusztusban, amikor a hó már esik kiszárad. Júniusban azután előbukkan, de csak napjában kétszer: reggel és este, majd ismét eltűnik. Ezt a forrást *Engstlenek* nevezik és a helyet *Aargaunak* hívják.

Befejezésül ismételt *Herbersteinhez* intéz néhány mondatot, s abban kéri megértését, hogy a kevés szabad idejében csak ilyen szerény munkát tudott összeállítani, bár jóval többet szeretett volna elérni.

Irodalom

- Erdősi Laura 1963: Wernher: De Admirandis Hungariae Aquis Hypomnemation. (A szerző ismertetése és a mű teljes fordítása az 1595. évi kölni kiadás alapján). – Com. Hist. Artis Med., 29. – 103–146.
- Éelko, E. 1982: Zigmund Herberstein (1486–1557). – Balneologický spravodaj, Piešťany, Balneohistoria Slovaca, 19. 134–141.
- Wernherus, G. 1551: Hypomnemation de Aquis in Scepusio Admirandis (szlovák fordítás A. Rebro, 1980.) – Bécs, 7 p.

Szerző: Dr. Dobos Irma EURO-geológus hidrogeológus szakértő